

Szwarc, Andrzej

"Chartism", Éva Haraszti, Budapest 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 598-599

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Rozprawa będąca pracą z zakresu historii ustroju wnosi nowe ustalenia dla poznania konstytucyjnego okresu Królestwa, jednocześnie wytycza nowe kierunki badań historyczno-prawnych.

Podstawę źródłową stanowiły przede wszystkim niewydane protokoły posiedzeń Rady oraz drukowane źródła prawne.

A. B.

Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim. Gustaw Ehrenberg i „Świętokrzyżcy”, Polskie ruchy społeczno-polityczne i życie literackie 1832—1855. Studia i materiały, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1978, s. 477.

Dzieje Królestwa Polskiego w okresie międzypowstaniowym są stosunkowo mało znane przede wszystkim ze względu na brak dostatecznej bazy źródłowej. Znane dotychczas źródła zostały w ostatnich latach uzupełnione o odnalezione w archiwach radzieckich materiały sądowo-śledcze dotyczące organizacji spiskowych, które zostały wykryte w Królestwie Polskim za namiestnictwa Paskiewicza. Odkrycie to stało się nową zechętą do współpracy historyków i historyków literatury Polski i ZSRR.

Niniejszy wolumin inauguruje nową obliczoną na 7 tomów serię wydawniczą nosząca tytuł: "Polskie ruchy społeczno-polityczne i życie literackie w latach 1832—1855". Ma ona na celu z jednej strony uprzystępnienie badaczom nowo odkryte „najbardziej ważne i ciekawe materiały źródłowe” *in extenso* wraz z obszernymi komentarzami oraz w formie przeglądów źródłowych, z drugiej zaś w syntetyczny sposób przedstawić istniejący już zasób wiedzy o ruchach społecznych w omawianym okresie i ich związkach „z procesem literackim”.

Pierwsza część omawianego tomu przynosi osiem studiów mających po części charakter monograficzny (Włodzimierz D j a k o w, "Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Królestwie Polskim (1836—1839)"; Maria J a n i o n, "Literatura i spisek"), po części zaś będących przyczynkami i przeglądami źródeł oraz literatury (teksty Włodzimierza B o r y s a, Bolesława Ł o p u s z a ń s k i e g o i innych). Rozprawy te charakteryzują ruch konspiracyjny w Królestwie Polskim przełomu lat 30-tych i 40-tych, omawiają skład społeczny i poglądy jego uczestników, odtwarzają przebieg śledztwa itd.

Część druga to zbiór przekazów źródłowych wraz z obszernymi komentarzami. Są to statuty i dokumenty programowe Stowarzyszenia Ludu Polskiego, zeznania śledcze i protokoły konfrontacji jego uczestników (m.in. Gustawa Ehrenberga, Aleksandra Wężyka i innych) oraz ważniejsza korespondencja władz carskich na ten temat. Całość została opatrzona bardzo starannym indeksem osób, w którym zamieszczono także notki biograficzne.

A. B.

Éva H a r a s z t i, *Chartism*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1978, s. 276.

Praca badaczki węgierskiej to studium zarówno myśli politycznej i społecznej czartystów jak i zarys dziejów ich ruchu. Autorka opiera się na różnorodnej bazie źródłowej, w której przeważają archiwalia brytyjskie (oprócz zbiorów Public Record Office i British Library w Londynie sięgnięto także do kolekcji prowincjonalnych). Przerobiła również kilkadziesiąt tytułów czasopism (w tym prasę zbl-

żoną do ruchu czartystów), liczne pamiętniki a nawet literaturę piękną przynoszącą obraz społeczeństwa wczesnej doby wiktoriańskiej.

Rozdział pierwszy, obejmujący okres 1834—1839, poświęcony jest narodzinom stronnictwa i początkom jego działalności, sylwetkom jego najwybitniejszych przywódców. Rozdział drugi: "The decisive year of Chartism: 1839" skupia uwagę na wydarzeniach politycznych, mityngach i demonstracjach oraz zbieraniu podpisów pod petycjami w sprawie reformy wyborczej. Omówiono tu także przeciwdziałanie brytyjskiej administracji i policji. Rozdział trzeci dotyczy lat 40-tych, kiedy to słabnie ruch czartystów, poza krótką aktywizacją w okresie Wiosny Ludów. Zwięzły epilog przynosi opis klęski działaczy, którzy, jak pisze autorka, nie potrafili wkroczyć na drogę rewolucyjną i ulegli przemocy lękającego się o swą pozycję angielskiego mieszczaństwa.

Książka zawiera liczne wzmianki o demonstracjach i deklaracjach popierających węgierski ruch narodowy, które miały miejsce w Wielkiej Brytanii w latach 1848—1849. Obszerny aneks zawiera wybór ówczesnej publicystyki węgierskiej, która widziała w czartystach sojusznika; są tu np. relacje z londyńskich mityngów. Nawiązuje on do fragmentu książki zatytułowanego "Chartism and Internationalism" (s. 204—226). W tym kontekście wspomina się i o kwestii polskiej; autorka wykorzystuje tu głównie studia P. Brocka. Informuje m.in. o poparciu czartystów dla powstania krakowskiego 1846 r. (s. 210—211); na kartach książki pojawiają się sporadycznie nazwiska ks. Adama Czartoryskiego, Stanisława Worcella, Ludwika Oborskiego i Joachima Lelewela.

A. S.

Franciszka Ramotowska, *Rząd Narodowy Polski w latach 1863—1864*. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Zakład Naukowo-Badawczy Archiwistyki. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, PWN, Warszawa—Łódź 1979, s. 443.

Bogata historiografia dotycząca powstania styczniowego uzupełniona została wartościowym studium o naczelnej władzy narodowej tego okresu (faktycznie aż po kwiecień 1865 r.). Autorka będąc jednocześnie historykiem powstania styczniowego i archiwistą za naczelne zadanie postawiła sobie zrekonstruowanie form organizacyjno-ustrojowych ze szczególnym uwzględnieniem organizacji, działania oraz wytworów kancelaryjnych a także składów osobowych zmieniających się kolejno Rządów Narodowych. Poza naczelnymi władzami powstania badaniami objęto także niektóre organy pomocnicze (np. Sekretariat Stanu, Ekspedytura i poszczególne wydziały).

Przeprowadzona pod tym kątem analiza zmieniających się rządów (przy świadomości innych czynników sprawczych) wzbogaciła naszą wiedzę nie tylko o ustroju i mechanizmie funkcjonowania kierowniczego aparatu powstania lecz pozwoliła także na ukazanie umiejętności organizacyjnych, wizji państwowotwórczych oraz postaw ludzi, którzy tworząc ten aparat wpływali na kierunek samego powstania.

Bazę źródłową stanowiły ocalałe szczątki akt władz narodowych, zwłaszcza Rządu Narodowego oraz jego publikowane dokumenty, korespondencja ówczesnych działaczy, zeznania śledcze. W aneksach opublikowany został m.in. spis materiałów archiwalnych Rządu Narodowego Romualda Traugutta i dziennik podawczy ostatniego Rządu Narodowego.

A. B.